

Gedenkboek met machtig oorlogsgedicht

Bezige Bij herdrukt ondergronds werk

VAN ONZE KUNSTREDACTIE

Met meer dan zeventig titels was De Bezige Bij al tijdens de oorlog de grootste uitgeverij van ondergronds drukwerk. Hans Renders, van oorsprong afkomstig uit Aarle-Rixtel, heeft nu de geschiedenis van die eerste jaren van deze Amsterdamse uitgeverij opgeschreven. In 'Gevaarlijk drukwerk' zijn voor het eerst ook alle rijmprenten herdrukt.

Het gedicht 'De Achttien Dooden', met zijn vele oorlogse en naoorlogse herdrukken, vormt de kern van het gedenkboek van uitgeverij De Bezige Bij. Zelfs zestig jaar na de oorlog heeft het machtige oorlogsgedicht van Jan Campert, niets van zijn kracht verloren. Wie kent niet die eerste strofe: „Een cel is maar twee meter lang en nauw twee meter breed, wel kleiner is het stuk grond dat ik nu nog niet weet, maar waar ik naamloos rusten zal, mijn makkers bovendien, wij waren achttien in getal, geen zal den avond zien.”

Samen met talloze bekende en minder bekende uit de oorlog daterende rijmprenten biedt het gedicht nieuwe inzichten in de denkwereld in het bezette Nederland. Een plaatje, een tekening of cartoon zegt - zo blijkt opnieuw - vaak meer dan grote oorlogsverhalen of herinneringen over de werkelijke sfeer tijdens de oorlogsjaren.

Campert schreef zijn gedicht ter nagedachtenis aan vijftien verzetsstrijders van de Geuzengroep en drie februaristakers. Zij werden in maart 1941 ter dood gebracht. De invloed van het gedicht kan niet gemakkelijk onderschat worden, zeker nadat de ondergrondse bladen Het Parool en Vrij Nederland het hadden afgedrukt. Uit Gevaarlijk Drukwerk blijkt dat er tijdens de oorlog vijf officiële uitgaven van het gedicht zijn gepubliceerd, en nog een aantal niet gedocumenteerde drukken. Na de

oorlog verscheen het opnieuw, nu zelfs in het Duits en Russisch. Renders toont overigens aan dat Campert het gedicht niet tijdens zijn gevangenschap schreef, maar eerder toen hij in Het Parool over de executie had gelezen.

Door de vele in facsimile herdrukte prenten is het boek van de uitgeverij vooral een kijk- en pas op de tweede plaats ook een leesboek geworden. Je vindt op de 254 pagina's tientallen cartoons, in hun verschillende verschijningsvormen, en daarnaast bijvoorbeeld de proclamatie van koningin Wilhelmina van 10 mei 1940. Daarin kondigt zij het begin van de oorlog aan. Het boek zou niet compleet zijn zonder tientallen prenten van de verjaging van de Duitsers en de NSB'ers en de bevrijding.

Formeel is het boek verschenen op 29 april 2004 ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de uitgeverij. Aan de andere kant toont 'Gevaarlijk Drukwerk' ook aan dat je tijdens de oorlog niet kunt spreken van een enkele oprichtingsdatum. Het ontstaan van De Bezige Bij verliep eigenlijk geleidelijk. Als startdatum zou je kunnen kiezen het moment waarop in 1942 een aantal Utrechtse studenten, waaronder de latere directeur Geertjan Lubberhuizen, geld begon in te zamelen voor wat zij toen nog omschreven als een 'goed doel'. Dat was hun comité dat joodse kinderen hielp de oorlog door te komen. Lubberhuizen hield zich daarnaast ook bezig met het vervalsen van persoonsbewijzen en stamkaarten. Om zijn geldschieters wat terug te kunnen doen, begon hij met het stencilen en uitgeven van prenten en pamfletten, waaronder de eerste drukken van 'De Achttien Dooden'.

'Gevaarlijk drukwerk', door Hans Renders, over De Bezige Bij, een vrije uitgeverij in oorlogstijd. 254 pag. Uitgave: De Bezige Bij. Prijs: € 34,50.